

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék & Bibliatudomány minor
2017/18 őszi félév
Szerda 10:00-11:30, F/234

BBN-BIB-202, -HEB11-312, -VAL11-131:7; BBV-202.5; BMA-VALD-203.3; BMVD-202.5

Bevezetés a posztbiblikus és korai rabbinikus irodalomba

előadás

Buzási Gábor, Turán Tamás, Koltai Kornélia, Dávid Nóra

A kurzus során a hallgatók tematikus előadások és forráselemzések révén alapvető ismereteket szerezhetnek a zsidó irodalom egyik meghatározó időszakának műveiről és azok eszme- és társadalomtörténeti háttéréről. A hellénizmus elterjedésével (i.e. 332-) új irányzatok és irodalmi formák jelentek meg, amelyek részben a bibliai műfajok folytatásainak tekinthetők, részben azonban görög-római irodalmi és eszmeáramlatok hatására alakultak. A korszak első felét jellemző sokféleségben a második jeruzsálemi Templom fennállása (i.e. 530 – i.sz. 70) garantált bizonyos egységet, a Szentély pusztulását követően pedig a kibontakozó rabbinikus hagyomány vált a zsidó irodalom legmeghatározóbb keretévé. A zsidó történelem ezen fordulatokkal teli korszakának irodalmába és részben eszmetörténetébe vezet be ez az előadás.

Az értékelés formája és szempontjai:

- Órai részvétel (10%)
- Kollokvium és írásbeli vizsga (90%)
  - o az előadásokon elhangzottak (30%)
  - o forrásismeret (30%)
  - o a szakirodalom ismerete (30%)

Tematika és kötelező olvasmányok:

(A rövidítések feloldása a lap alján)

1. Szeptember 13.

Misna – Turán Tamás

Forrásszöveg:

Berakhot traktátus 4-5. fejezet, in: Widder S. (szerk., ford.), *Misnajat. A Misna hat rendje, [I:] Zeraim*, Lugoj, 1937.

Kötelező irodalom:

D. Kraemer, „The Mishnah”, in: S. T. Katz (ed.), *The Cambridge History of Judaism, vol. IV: The Late Roman – Rabbinic Period*, Cambridge University Press, 2006, 299-315.

2. Szeptember 20.

Talmud és midrás – Turán Tamás

Forrásszövegek:

Berakhot traktátus V. Fejezet, 30b-31b (Soncino-fordítás, pl. <http://www.halakhah.com/rst/zeraim/01a%20-%20Brochos%20-%20a-31b.pdf>, pp. 118-123); *Mekilta de-R. Ishmael*, Bahodesh 7, ed. J. Z. Lauterbach, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1949, vol. 2, pp. 248-253.

Kötelező irodalom:

Blau Lajos, „Bevezetés”, in: Hevesi S. – Blau L. – Weisz M., *Etika a Talmudban*, Budapest, 1920, 43-80; M. D. H[err], s.v. „Midrash”, in: *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem: Keter, [1971], vol. 11, cols. 1507-1514.

3. Szeptember 27.

Bevezetés a második Templom korába: irányzatok, műfajok, kánon – Buzási Gábor

Kötelező irodalom:

Stemberger, G., *A zsidó irodalom története*, Budapest: Osiris, 2001, 27-61.

Ajánlott irodalom:

- 1) Gruen, E. S., „Hellenism, Hellenization”, in: Collins-Harlow 2010, 723-726.
- 2) VanderKam 2001, 1-58.

4. Október 11.

„Újraírt Bibliák” – Buzási Gábor

Forrásszöveg:

Jubileumok könyve 1 & 11-23, ford. O. S. Wintermute, in: Charlesworth 2 (1985), 52-55, 78-102, vagy ford. VanderKam 1989.

Kötelező irodalom:

Schürer-Vermes III.1 (1986), 308-331, III.2 (1987) 761-780 („Biblical Midrash”).

Ajánlott irodalom:

- 1) Ben-Dov, J., „Calendars”, Collins-Harlow 2010, 457-460.
- 2) Dobos K. D., „'A történelem vigasza'. Egy hosszú életű történelemszemléleti minta születésénél”, in: *Ókor* 9/4 (2010) 33-38.
- 3) Eshel, E., „Genesis Apocryphon”, Collins-Harlow 2010, 664-667.
- 4) Murphy, F. J., „Biblical Antiquities”, Collins-Harlow 2010, 440-442.
- 5) Pettoirelli, J-P., „Adam and Eve, Life of”, Collins-Harlow 2010, 302-306.
- 6) Segal, M., „Jubilees, Book of”, Collins-Harlow 2010, 843-846.
- 7) VanderKam, J. C., *The Book of Jubilees*, Sheffield Academic Press, 2001.

5. Október 18.

Apokaliptikus irodalom – Buzási Gábor

Forrásszöveg:

Hénok könyve (1 Hénok / Etióp Hénok), § 37-71, 83-90, 91, 93, ford. Dobos K., in: Fröhlich I. – Dobos K., szerk., *Henok könyvei*, Piliscsaba: PPKE BTK, 2009, 63-104, 126-148, 154-158; vagy ford. E. Isaac, in: Charlesworth 1 (1983), 29-50, 61-72, 74-75.

Kötelező irodalom:

- 1) Isaac, E. in: Charlesworth 1 (1983), 5-12.
- 2) VanderKam 2001, 102-115.

Ajánlott irodalom:

- 1) Black, M. (ed.), *The Book of Enoch or I Enoch: A New English Translation with Commentary and Textual Notes*, Leiden: Brill, 1985.
- 2) Boccaccini, G. – J. J. Collins (eds.), *The Early Enoch Literature*, Leiden-Boston: Brill, 2007.
- 3) Collins, J. J., *The Apocalyptic Imagination: An Introduction to Jewish Apocalyptic Literature*, Eerdmans, ²1998 (¹1984).
- 4) Collins-Harlow 2010 következő szócikkei: „Apocalypse”, „Apocalypticism”, „Ascent to Heaven”, „Astronomy and Astrology”, „Dreams, Book of (1 Enoch 83-90)”, „Enoch” (több szócikk), „Eschatology”, „Ezra, Fourth Book of”, „Fallen Angels”, „Hekhalot Literature”, „Isaiah, Ascension of”, „Mediator Figures”, „Metatron”, „Mysticism”
- 5) Fröhlich I. – Dobos K. (szerk.), *Henok könyvei*, Piliscsaba: PPKE BTK, 2009.
- 6) Hanson, P. D. *The Dawn of Apocalyptic: The Historical and Sociological Roots of Jewish Apocalyptic Eschatology*, Philadelphia: Fortress, ²1979.
- 7) Himmelfarb, M., *Ascent to Heaven in Jewish and Christian Apocalypses*, New York – Oxford: Oxford University Press, 1993.
- 8) Rowland, C. C., „Apocalyptic: The Disclosure of Heavenly Knowledge”, in: *The Cambridge History of Judaism III*, 1999, 776-797.

6. November 8.

Philón és az alexandriai zsidó exegetikai hagyomány – Buzási Gábor

Forrásszöveg:

Alexandriai Philón, *Mózes élete*, ford. Bollók J., Budapest: Atlantisz, 1994, 19-29 (I § 1-48), 88-112 (II § 8-140).

Kötelező irodalom:

Royse, J. R., „The Works of Philo”, in: A. Kamesar (ed.), *The Cambridge Companion to Philo*, Cambridge University Press, 2009, 32-64.

Ajánlott irodalom:

- 1) Alexandriai Philón *Jelentése a Gaius Caligulánál járt küldöttségről*, ford. Schill S., Uhrman I., Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor, 2010.
- 2) Alexandriai Philón, *Az óriásokról*, ford. Habon N. és mások, *Ókor* 15,2 (2016) 76-88.
- 3) Collins-Harlow 2010 következő szócikkei: „Aristobulus”, „Philo” (több szócikk), „Greek Philosophy”
- 4) Goodenough, E. R., *An Introduction to Philo Judaeus*, University Press of America, ²1986 (¹1940).
- 5) Schenck, K., *Bevezetés Philón életéhez és írásaihoz*, ford. Szabó X., Budapest: L'Harmattan, 2010.

7. November 15.

Josephus és a zsidó történetírás – Buzási Gábor

Forrásszöveg:

Josephus Flavius, *Apión ellen, avagy a zsidó nép ősi voltáról*, ford. Hahn I., Budapest: Helikon, 1984 (második kiadás: Budapest: Attraktor, 2010), 5-15 (I 1-13), 69-92 (II 14-41).

Kötelező irodalom:

Feldman, L. H., „Josephus (CE 37 – c. 100)”, in: *The Cambridge History of Judaism, vol. III, The Early Roman Period*, Cambridge University Press, 1999, 901-921.

Ajánlott irodalom:

- 1) Josephus Flavius, *Apión ellen* (ld. fent).
- 2) Josephus Flavius, *A zsidók története*, ford. Révay J., Budapest: Európa, 1980 (és számos további kiadás)
- 3) Atkinson, K., *A History of the Hasmonean State: Josephus and Beyond*, New York: Bloomsbury, 2016.
- 4) Barclay, J. M. G., „Josephus, Against Apion”, in: Collins-Harlow 2010, 832-834.
- 5) Collins-Harlow 2010 következő szócikkei: „Historiography”, „Josephus” (több szócikk)
- 6) Grüll T., *Áruló vagy megmentő? Flavius Josephus élete és művei*, Pozsony: Kalligram, 2010.

8. November 22.

A Septuaginta, a deuterokanonikus bibliai könyvek és az Aristeas-levél – Buzási Gábor

Forrásszöveg:

„Aristeas levele Philokratéshez”, ford. Simon L. Z., in: Dörömbözi J. – Adamik T. (szerk.), *Apokrif levelek*, Budapest: Telosz, 1999, 5-27 (§ 1-186), 41-43 (§ 301-322).

Kötelező irodalom:

- 1a), Collins, J. J., *Introduction to the Hebrew Bible*, Minneapolis: Fortress, 2014, 557-564, 582-610, vagy
- 1b) Soggin, J. A., *Bevezetés az Ószövetségbe*, Budapest: Kálvin, 1999, 451-495.
- 2) VanderKam 2001, 81-85.

Ajánlott irodalom:

- 1) *A deuterokanonikus bibliai könyvek. A Septuaginta alapján*, Budapest: Kálvin, 2004.
- 2) Collins, J. J., „Canon, Canonization”, in: Collins-Harlow 2010, 460-463.
- 3) Jobes, K. H. – Silva, M., *Invitation to the Septuagint*, Baker, 2000.
- 4) Xeravits G., *A deuterokanonikus könyvek. Bevezetés keletkezés- és irodalomtörténetükbe*, Pápa-Budapest: PPTA-L'Harmattan, 2008 (https://www.academia.edu/21449857/A_deuterokanonikus_könyvek_2008).
- 5) Wright III, B. G., „Aristeas, Letter of”, in: Collins-Harlow 2010, 376-378.

9. November 29. (8:30-10:00)

Szerelmi regény és más hellénisztikus műfajok – Buzási Gábor

Forrásszöveg:

József és Aszeneth: Ókori regény József pátriárkáról és feleségéről, az egyiptomi Aszenethről, ford. Bolyki J., Kolozsvár: Koinónia, 2005, 42-95, vagy ford. C. Burchard in: Charlesworth 2 (1985) 202-238.

Kötelező irodalom:

Schürer-Vermes III.1, 546-555 („Joseph and Asenath”, „Testament of Job”).

Ajánlott irodalom:

- 1) Adorjáni Zoltán (bev., ford., jz.), *Jób testamentuma*, L'Harmattan, 2011.
- 2) Ahearne-Kroll, P., „Joseph and Aseneth”, in: Collins-Harlow 2010, 826-828.
- 3) Burchard, C. in Charlesworth 2 (1985) 177-201.
- 4) Reed, A. Y., „Job, Testament of”, in: Collins-Harlow 2010, 814-816.
Schürer-Vermes III.1, 505-704.

10. November 29.

Targumok – Koltai Kornélia

Forrásszövegek (három változat a Genesis / 1Mózes 22. fejezetére):

- 1) Targum Onkelos:
Aberbach, M. - Grossfeld, B. (eds.), *Targum Onkelos to Genesis. A Critical Analysis Together With An English Translation of the Text (Based on A. Sperber's Edition)*, New York – Denver: Ktav Publishing House – Center for Judaic Studies, University of Denver, 1982, 128-132.
- 2) Targum Pseudo-Jonatán:
Maher, M. (transl., introd. and notes), *Targum Pseudo-Jonathan. Genesis* (The Aramaic Bible, vol. 1B), Edinburgh: T & T Clark, 1992, 77-81.
- 3) Targum Neofití 1:
Díez Macho A., *Neophyti I: Targum Palestinense ms. De la Biblioteca Vaticana, I* (Textos y Estudios „Cardenal Cisneros” de Instituto „Arias Montano”, C.S.I.C.), Madrid-Barcelona, 1968-78, 550-553.

Kötelező irodalom:

- 1) Wigoder, G. – Cecil, R. (eds.), *Encyclopaedia Judaica*, „Bible. Translations. Ancient Versions, Aramaic: the Targumim” szócikke (vol. 4.), pp. 841-850.
- 2) Egeresi László Sándor, „Targum, Targumim”, in: *Theologiai Szemle* 43 (2000/3), pp. 132–140 (<http://www.refteologia.sk/elstt.pdf>).

Ajánlott irodalom:

- McNamara, M., „Interpretation of Scripture in the Targumim”, in: Hauser, A. J. – Watson, D. F., *A History of Biblical Interpretation, I: The Ancient Period* (Grand Rapid, Michigan – Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2003), pp. 167-197.

11. December 6.

A holt-tengeri tekercsek és a qumráni közösség irodalma – Dávid Nóra

Forrásszöveg:

- a) *A közösség szabályzata* (1QS), ford. Fröhlich I. in Fröhlich 2000, 140-161, vagy ford. Komoróczy G. in Komoróczy 1998, 45-82; vagy
- b) *Damaszkuszi irat* (CD), ford. Fröhlich I. in Fröhlich 2000, 47-67, vagy ford. Komoróczy G. in Komoróczy 1998, 89-120.

Kötelező irodalom:

- Fröhlich 2000, 5-36 („Bevezető”).
Kugler 2010 in: Collins-Harlow 2010, 520-524.

Ajánlott irodalom:

- 1) Callaway, Ph. R. – Davies, Ph. R. – Brooke, G. J., *A holt-tengeri tekercsek világa*, Alexandra Kiadó, 2003.
- 2) Fröhlich 2000.

- 3) Komoróczy 1998.
- 4) Schürer-Vermes III.2, 380-469 („The Writings of the Qumran Community”).
- 5) Xeravits G., *Könyvtár a pusztában. Bevezetés a holt-tengeri tekercsek nem-bibliai irodalmába*, Pápa-Budapest: PRТА-L’Harmattan, 2008.
- 6) Vermes G., *A qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*, Budapest: Osiris, 1998.

12. December 13.

Költészet és bölcsességi irodalom – Buzási Gábor

Forrásszövegek:

1) „Salamon bölcsessége”, in: *Deuterokanonikus bibliai könyvek. A Septuaginta alapján*, Budapest: Kálvin Kiadó, 1998, 42-61.

2) *Hálaadások / Magasztalások (Hodajot)*, ford. Fröhlich I. in Fröhlich 2000, 365-389 vagy ford. Komoróczy G. in Komoróczy 1998, 187-275.

Kötelező irodalom:

Schürer-Vermes III.1 (1986), 187-215 („Religious Poetry; Wisdom Literature”), 451-456 („Poetry” – Qumran Community), 559-566 („Epic Poetry and Drama”), 563-566 („Ezekiel the Tragic Poet”), 568-579 („The Wisdom of Solomon”).

Ajánlott irodalom:

- 1) *Salamon zsoltárai*, in: Szabó X., *Salamon zsoltárai. Bevezetés, fordítás, jegyzetek*, Budapest: L’Harmattan, 2009.
- 2) Harkins, A. K., „Hymns, Prayers, and Psalms”, in: Collins-Harlow 2010, 753-757.
- 3) Harlow, D. C., „Joseph, Prayer of”, in: Collins-Harlow 2010, 824-825.
- 4) Mazzinghi, L., *A Bölcsesség útjai. Tanulmányok a Bölcsesség könyvéről*, Budapest: Sapientia Főiskola – L’Harmattan, 2016.

Bibliográfia (többször előforduló vagy átfogó témájú művek)

Blenkinsopp, J., *Essays on Judaism in the Pre-Hellenistic Period*, De Gruyter, 2017.

Bockmuehl, M. – Paget, J. C. (eds.), *Redemption and Resistance: The Messianic Hopes of Jews and Christians in Antiquity*, London – New York: T&T Clark, 2007.

Charlesworth, J. H. (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, 2 vols., Garden City: Doubleday, 1983, 1985 (= Charlesworth 1 [1983], 2 [1985]).

Cohen, Sh. J. D., *From the Maccabees to the Mishnah*, Louisville-London: Westminster John Knox, ²2006.

Collins, J. J. – Harlow, D. C. (eds.), *The Eerdmans Dictionary of Early Judaism*, Eerdmans, 2010.

Collins, J. J. – Harlow, D. C. (eds.), *Early Judaism: A Comprehensive Overview*, Eerdmans, 2012.

Davies, W. D. – Finkelstein, L. (eds.), *The Cambridge History of Judaism, Volume Two: The Hellenistic Age*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

De Jonge, M., *Outside the Old Testament*, Cambridge University Press, 1985.

Feldman, L. H. – Kugel, J. L. – Schiffman, L. H. (eds.), *Outside the Bible: Ancient Jewish Writings Related to the Bible*, 3 vols., Lincoln: University of Nebraska Press, 2013.

- Freedman, D. N., *The Anchor Bible Dictionary*, 6 volumes, Yale University Press, 2008 (¹1992).
- Fröhlich I., *A qumráni szövegek magyarul*, Piliscsaba, ²2000 (¹1998) (= Fröhlich 2000).
- Goodman, M. D., „Religious variety and the Temple in the late Second Temple period and its aftermath”, *Journal of Jewish Studies* 60 (2009) 202-213.
- Görgey E. (szerk.), *Törpék óriások vállán. Válogatott Misna-traktátusok*, Sárospatak: Sárospataki Református Teológiai Akadémia, 2010.
- Grabbe, L. L., *Introduction to Second Temple Judaism: History and Religion of the Jews in the Time of Nehemiah, the Maccabees, Hillel and Jesus*, T & T Clark, 2010.
- Hauser, A. J. – Watson, D. F. (eds.), *A History of Biblical Interpretation. Vol. 1: The Ancient Period*, Grand Rapids – Cambridge: Eerdmans, 2003.
- Komoróczy G., *Kiáltó szó a pusztában. A holt-tengeri tekerccsek*, Budapest: Osiris, 1998.
- Levine, L. I., *Judaism and Hellenism in Antiquity: Conflict or Confluence?*, Seattle: University of Washington Press, 1998.
- Nickelsburg, G. W. E., *Jewish Literature Between the Bible and the Mishnah: A Historical and Literary Introduction*, Minneapolis: Fortress, ²2005.
- Schäfer, P., *The History of the Jews in the Greco-Roman World*, London-New York: Routledge, 2003.
- Schürer, E. – G. Vermes – F. Millar – M. Goodman, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C. – A.D. 135)*, vol. III.1-2, Edinburgh: T&T Clark, 1986, 1987 (= Schürer-Vermes III.1, III.2).
- Segal, A. F., *The Other Judaisms of Late Antiquity*, Baylor University Press, ²2017.
- Stemberger, G., *A zsidó irodalom története*, ford. Dobos K. D., Budapest: Osiris, 2001.
- Stone, M. E. (ed.), *Jewish Writings of the Second Temple Period*, Van Gorcum / Fortress, 1984.
- Stone, M., *Secret Groups in Ancient Judaism*, Oxford University Press, 2017.
- VanderKam, J. C., *An Introduction to Early Judaism*, Grand Rapids / Cambridge: Eerdmans, 2001 (= VanderKam 2001).

A megadott irodalom nagy része megtalálható az Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék könyvtárában: <http://hebraisztika.hu/site/pageprocess.htm?id=528>